

Een woord aan mijn landgenooten

Geschreven 16 februari 1870.

1e druk in: Een woord aan mijn landgenooten. In: Het Vaderland, 1870, n. 44.

2e druk in: Java-bode, 15 april 1870.

3e druk in: Romantische werken, deel 3. Leiden : D. Noothoven van Goor, 1878. p. 258-263

4e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1887. 6e druk. p. 280-294. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Vijftig-cents-editie, no. 22.

5e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1890. 7e druk. p. 280-294. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

Arnhemsche courant, 22 februari 1870:

ARNHEM, 21 Februarij.

In *een woord aan zijn landgenooten* voorkomende in een der laatst verschenen nummers van *het Vaderland*, noodigt de heer J. J. **Cremer** allén uit om een adres te onderteekenen aan den Koning, strekkende om Z. M. te verzoeken eene wet in het leven te roepen, die het fabriekskind tegen exploitatie beschermen, en het zoo mogelijk de gelegenheid tot eene behoorlijke ontwikkeling van ligchaam en geest verzekeren zal.

Algemeen handelsblad, 22 februari 1870:

De heer J. J. **Cremer**, onze gevierde novellist, is, gelijk men weet, een vurig voorstander van spoedige verbetering in het lot der kinderen, die in fabrieken arbeiden. De enquête, door de staatscommissie ingesteld, is na een onderzoek, dat zeven maanden geduurd heeft, tot het resultaat gekomen, dat het eenige middel tot wering der misbruiken, gelegen is in de invoering der schoolplichtigheid. De heer **Cremer** is een ander gevoelen toegedaan en herinnert in het *Vaderland*, dat de minister van binnenlandsche zaken onlangs in de Tweede Kamer verklaard heeft, geen wetsontwerp amtrent het toezicht op de fabriekskinderen te willen indienen, zoolang de openbare meening zich niet krachtiger heeft uitgesproken. Hij spoort thans zijne landgenooten aan, zich te doen hooren, en tot den Koning het volgende adres te richten:

„Sire!

„Nu de toestand der kinderen werkende in de fabrieken is gebleken slecht te zijn, tengevolge van een te vroegen en te langdurig voortgezette arbeid, nu naderen wij uwe Majesteit met eerbiedig verzoek, dat het uwe Majesteit zal behagen met uwer Majesteits regeering een wet in het leven te roepen, die het arme fabriekskind tegen een onredelijke exploitatie beschermen, en het, zoo mogelijk, de gelegenheid tot een behoorlijke ontwikkeling van lichaam en geest verzekeren zal.”

Uwer Majesteits getrouwe onderdanen, enz., enz.

„Ik weet het landgenooten, zegt de ontwerper, waar 't een werk der liefde geldt, en mede in 't waarachtig belang der Nederlandsche industrie, daar zult gij niet achterblijven.

„En dan, wanneer dan te midden dier vele namen, ook hier en daar de namen zullen prijken van hen, die aanstands bereid zijn om oogenblikkelijk voordeel prijs te geven nu zij de waarheid moesten hooren; van hen, die hard schenen, omdat de concurrentie hen tot hardheid dwong of de sleur hen verblinde: ja, dan zullen die namen der edele Nederlandsche industrieën als diamanten schitteren in den band der liefde, dien wij te zamen mochten vlechten. — God geve dat geen enkele hunner ontbreken zal!”

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 25 februari 1870:

* **Kampen**, 25 Febr. Gedurende de pauze die gisteren avond de lezing van dr. Kits van Heijningen afwisselde, werd door dr. van Anrooij de gelegenheid aangeboden om een adres te teekenen aan Z. M. den Koning, waarbij met betuiging van adhaesie aan de oproeping van den heer **Cremer** tot het erlangen eener wet die het fabriekskind in bescherming neemt, het tot stand komen van zulk eene wet eerbiedig verzocht werd. In een oogenblik was dit adres bezaaid met handteekeningen, daar de geachte spreker uit Deventer een zeer aanzienlijk gehoor had doen zamenkomen, op wier sympathie de heer van Anrooij niet te vergeefs bleek gerekend te hebben.

Java-bode, 15 april 1870:

Mengelwerk.

EEN WOORD AAN ZIJN LANDGENOOTEN.

DOOR J. J. CREMER.

't Was een prachtige zomeravond. Aan 't eind van den grooten dorpsuin met het uitzigt langs den wegekronkelenden zandweg, over de golvende korenvelden, daar onder het lommerrijk geboomte, hield hij mij staande.

— „Gij moet mij helpen”, sprak hij met warmte.

Ik zag hem vragend aan. — Wij hadden over den toestand van het ongelukkige fabriekskind gesproken. Hij was er mee bekend, immers zijn ambt bragt hem gedurig in de stoomfabrieken van ons vaderland.

— „Zou ik u helpen? Ik?”

— „Ja, met de gave die God u schonk. Schets een verhaal uit de werkelijkheid, waarvan ik u sprak, en niet slechts zult ge de harten uwer lezers treffen, maar ook hen opwekken om ter redding dier arme wezens de handen ineen te slaan”.

Had ik hem goed begrepen? Wenschte hij een verhaal, een vertelling over den toestand van het fabriekskind in ons vaderland! — 't Was mij, alsof ik voor den ingang eener duistere, mij geheel onbekende groeve stond, en men 't verzoek tot mij rigtte om er als gids in vooruit te gaan.

Zonder antwoord te geven staarde ik in het dommelig

kommissie? O, indien zij ze hadden, ze zouden bedacht hebben, dat hun raad het begraven was eener zaak, die niet slechts een onderzoek vorderde, maar nu 't allereerst beteugeling van het kwaad als werkelijk bestaande werd aan 't licht gebragt.

Of meent gij nog, dat eene wet, als door de commissie begeerd, geenszins in strijd met den Nederlandschen volksgeest en wenschelijk zou zijn?

Leest dan, Landgenooten, het uitmuntende hoofd-artikel in de nos. van 6, 7, 8 en 9 Nov. 1869, der *Nieuwe Rotterdamse Courant*. 4) Mij dunkt, de voorstanders van een algemeen verplicht schoolonderwijs, ze moeten na de lezing er van wel in tegenstanders veranderen, of althans erkennen, dat het voorstel der commissie ten behoeve van het fabriekskind, inderdaad — maar zeer zeker ter goeder trouw — een voorstel is geweest om den bevonden slechten toestand te laten zooals hij is.

Maar wat dan? — Zou men blind willen zijn voor de eerlijke en dikwijls niet geheel ongegronde bezwaren tegen een wettelijke regeling van den arbeid der kinderen in de fabrieken? Zal men het oor sluiten voor de waarschuwend stemmen, als ze daar spreken van de gevaren waaraan men het kind gaat blootstellen, erger misschien dan waaraan men het te ontrukken wenscht? Zal men doof zijn voor de eischen der vrijheid in ons eenig en dierbaar Nederland!?

Neen, voorzeker neen! Immers juist dán eerst, wan-